

Розвиток творчої активності майбутніх учителів трудового навчання та технологій під час засвоєння освітніх компонент художньо-естетичного спрямування

Анотація. У статті теоретично обґрунтовано організаційно-педагогічні умови розвитку творчої активності майбутніх учителів трудового навчання та технологій під час засвоєння освітніх компонент художньо-естетичного спрямування. Зазначено, що необхідність розвитку у них творчої активності зумовлена змістом технологічного компоненту освітньої галузі «Технології» чинного Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти. Розкрито структуру декоративно-ужиткового мистецтва у контексті досліджуваної проблеми.

Ключові слова: учитель трудового навчання та технологій, декоративно-ужиткове мистецтво, організаційно-педагогічні умови, творча активність, художні здібності.

Abstract. The article theoretically substantiates the organizational and pedagogical conditions for the development of creative activity of future teachers of labor education and technology during the assimilation of educational components of the artistic and aesthetic direction. It is noted that the need to develop their creative activity is determined by the content of the technological component of the educational field «Technology» of the current State standard of basic and comprehensive general secondary education. The structure of decorative and applied art in the context of the investigated problem is revealed.

Keywords: teacher of labor training and technologies, decorative and applied art, organizational and pedagogical conditions, creative activity, artistic abilities.

Соціально-економічні перетворення у сучасному суспільстві, що зумовлюються процесами міжкультурної інтеграції, вимагають певних змін в освітньому процесі та модернізації національної системи освіти. У цьому контексті особливо актуальними є проблеми професійної підготовки педагогів, першочерговим завданням яких є навчання й виховання молодого покоління. У Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті наголошено на необхідності якісної підготовки висококваліфікованих, творчо розвинених, конкурентоспроможних фахівців, здатних навчатися впродовж життя, створювати і розвивати матеріальні та духовні цінності громадянського суспільства. Окреслені завдання безпосередньо стосуються системи фахової підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій, оскільки від них залежить творчий розвиток їхніх учнів, формування духовної культури, світогляду, активної життєвої позиції [8, с. 55].

З огляду на досліджувану проблему одним із засобів формування творчих здібностей майбутніх учителів трудового навчання та технологій є декоративно-ужиткове мистецтво (ДУМ). Актуальність дослідження зумовлена необмеженими можливостями ДУМ у творчому розвитку здобувачів вищої освіти. Оскільки навчально-творча діяльність з художньої обробки матеріалів є продовженням освітнього процесу з малюнку, кольорознавства, проєктування, матеріалознавства і входить до змісту фахової підготовки майбутнього вчителя трудового навчання та технологій, метою навчально-творчих занять є закріплення та розширення засвоєних здобувачами вищої освіти знань і навичок на заняттях з декоративно-ужиткового мистецтва, формування умінь їх творчого застосування під час

створення виробів, засвоєння конструкцій і форм різних предметів декоративного мистецтва. Це є важливим аспектом у формуванні художніх здібностей майбутніх учителів трудового навчання та технологій в цілому. Вивчення властивостей різноманітних природних матеріалів, їх художнього оброблення, а також зростання професійної майстерності і творчого рівня в оволодінні технікою та технологією різних видів декоративного мистецтва мають бути взаємопов'язані з метою забезпечення найефективніших умов формування творчих здібностей педагога.

Одним з головних орієнтирів реформування освіти, в цілому, та вищої освіти, зокрема, є художньо-естетичного виховання молодого покоління засобами образотворчого, декоративно-ужиткового мистецтва і дизайну. У цьому контексті важливого значення набуває саме мистецтво, і, в першу чергу, декоративно-ужиткове мистецтво, що охоплює комплекс художньо-естетичних ставлень особистості до навколишньої дійсності. Особливо актуальною стає проблема формування творчої активності майбутніх учителів трудового навчання та технологій з декоративно-ужиткового мистецтва, вивчення специфіки народних ремесел і промислів під час засвоєння освітніх компонент художньо-естетичного спрямування, виховання майбутніх фахівців в галузі художньо-творчої діяльності.

Відповідно до вимог і завдань, що висуває сьогодення до підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій у педагогічних закладах вищої освіти, навчання здобувачів вищої освіти основ декоративно-ужиткового мистецтва є одним з найважливіших завдань їхньої професійної підготовки.

У технологічному компоненті освітньої галузі «Технології» чинного Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти з-поміж інших вимог до рівня підготовки учнів закладів загальної середньої освіти є вимоги володіння ними характерними для регіону основними техніками і технологіями створення виробів декоративно-ужиткового мистецтва: від творчого задуму до його практичної реалізації. Передбачається використання традиційних і сучасних прийомів оброблення різноманітних матеріалів, у тому числі природних, синтезування естетичних і функціональних вимог як провідного способу творення у декоративно-ужитковому мистецтві під час проектування та виготовлення виробу [6, с. 21]. Саме тому формування у майбутніх учителів трудового навчання та технологій професійної компетентності неможливе без розвитку у них художніх здібностей і творчої активності. Тут виявляються можливості творчого начала, впливу культурної спадщини декоративного мистецтва на формування творчої активності здобувачів вищої освіти під час занять з декоративно-ужиткового мистецтва. На підставі вивчення науково-теоретичних основ народного декоративно-ужиткового мистецтва у здобувачів вищої освіти формуються знання про культурну спадщину країни, навички художньої творчості, максимально відображаються особистісне суб'єктивне ставлення до світу, закони морального пошуку, самовдосконалення.

Вивчення національної культури і народного мистецтва є однією з важливих і цікавих проблем сучасної художньої педагогіки. Адже створення нового мистецтва неможливе без знань про витoki народної творчості та мистецтва. Століттями кращі традиції вдосконалювалися і передавалися з покоління в покоління як еталони краси, зразки смаку, національних особливостей, як частина культури народу. Краса предметів, якими користувалася людина в повсякденному житті, виховувала естетичний смак, активізувала оцінку прекрасного.

Таким чином, декоративно-ужиткове мистецтво як базис, основа художньої культури і творчості має сприятливий вплив на формування у майбутніх учителів трудового навчання та технологій художніх умінь і навичок, здібностей, ціннісних орієнтацій, естетичного ставлення до творів мистецтва, внаслідок чого відбуваються якісні зміни в структурі особистості здобувача вищої освіти, які передбачають домінування потреби у творчості й естетичному сприйнятті.

Фундаментальна основа декоративно-ужиткового мистецтва, його генезис сходяться до древніх технологічних процесів, пов'язані з матеріальними, функціональними, утилітарними та художніми (естетичними) потребами людей.

Соціальна, художня та педагогічна цінність декоративно-ужиткового мистецтва безсумнівна й загальноновизнана. Вона полягає в його пізнавальному, естетичному та ідейно-виховному значенні. Традиції декоративно-ужиткового мистецтва історично зумовлені матеріальною та духовною культурою народу, його національними особливостями. Як педагогічний феномен, вони мають виховний, освітній та розвивальний потенціал: виховання творчого ставлення до праці, поваги до творчості народних майстрів, формування почуття краси, естетичного сприйняття, уяви, озброєння здобувачів вищої освіти знаннями про специфіку та традиції різних видів народної творчості тощо.

Науковці в психолого-педагогічній галузі справедливо вважають народне мистецтво засобом, що сприяє вирішенню професійних завдань з естетичного виховання, художньої освіти здобувачів вищої освіти; розширенню та формуванню у них художньо-творчих уявлень; розвитку духовних потреб, уяви, навичок оцінювання творів мистецтва; становленню здобувача вищої освіти як фахівця.

Структуру декоративно-ужиткового мистецтва слід розглядати як сукупність видів (наприклад, вітраж, батик, вишивка, ткацтво, квіллінг, ниткографіка тощо); функцій (інформаційна – сприяє збагаченню сприйняття, розширенню світогляду, мислення тощо; емоціогенна – полягає в ефективності формування ставлення до дійсності на основі єдності емоційних та інтелектуальних процесів; регулятивна – передбачає розвиток «вправності рук», образного мислення й уяву, сприяє формуванню у здобувачів вищої освіти уявлення про свої можливості, спонукає до творчості, до перетворення навколишнього світу); ознак (форма, матеріал, функція, призначення, перетворення) формування творчих здібностей майбутніх учителів трудового навчання та технологій.

Зміст значущих для нашого дослідження ознак декоративно-ужиткового мистецтва, що розкриваються за допомогою вищезазначених функцій, визначаємо таким чином:

- форма є носієм предметного змісту дійсності, що виражається у зовнішньому окресленні та отримав узагальнене відображення в геометричних фігурах;
- матеріал володіє художньо-естетичними якостями, під час формоутворення відбувається його перетворення з метою надання йому нових якостей;
- функція становить спосіб використання предметів людиною, а призначення – як здатність задовольняти певні потреби людини;
- призначення розглядається як сфера застосування сформованих дій в певній предметній галузі, зумовлене конструктивними можливостями та пластичними властивостями матеріалу;
- перетворення – це дія, спрямована на кардинальну зміну форми, властивостей будь-якого об'єкта.

Існує чимало тлумачень поняття творчої активності особистості. Теоретичний аналіз дає змогу зробити висновок про особистісну природу творчої активності, яка є надзвичайно складною діяльністю людини, що проявляється в багаточисельному різноманітті форм. Як зазначає С. Дорофей [2, с. 178], вона передбачає розвиток самостійності здобувачів вищої освіти; їх уміння самостійно переходити від прийняття завдання до його рішення, від його постановки до визначення адекватних способів розв'язання, від дій реалізації до дій самоконтролю; оволодіння не лише логічними прийомами і прийомами рішення різних завдань звичними способами, а й уміння шукати власний раціональний спосіб рішення нестандартних завдань.

Для розвитку творчої активності майбутніх учителів трудового навчання та

технологій необхідне стимулювальне середовище, культурна і творча атмосфера, об'єктивні та суб'єктивні умови. Поняття «умови» визначається як «обставина, від якої що-небудь залежить». Об'єктивні умови відображають реальну систему (умови середовища), в якій здійснюється освітній процес, і передбачають адекватні засоби навчання, наукову обґрунтованість методичних рекомендацій і вказівок, матеріально-технічну оснащеність освітнього процесу, позитивний емоційно-психологічний клімат у колективі. Суб'єктивні умови розвитку творчої активності відображають суб'єктивні образи узгоджених між собою результатів, яких прагнуть викладач і здобувач вищої освіти, зокрема: мотиви, спрямованість, здібності, компетентність, уміння приймати оперативні рішення в нестандартних ситуаціях, прагнення до творчості, розвинена інтуїція, володіння сучасними концепціями підготовки фахівця з вищою освітою, рівень загальної культури. Джерелом творчої активності студентів є, у першу чергу, інтерес до процесу та результату своєї праці.

Проведене дослідження створило значний констатувальний освітній, естетичний, дидактичний матеріал для визначення предметного змісту організаційно-педагогічних умов розвитку творчої активності майбутніх учителів трудового навчання та технологій під час засвоєння освітніх компонент художньо-естетичного спрямування. В основу формулювання організаційно-педагогічних умов, забезпечення можливості засвоєння композиції і засобів художньої виразності під час навчання декоративно-ужиткового мистецтва покладено готовність здобувача вищої освіти до вирішення навчально-творчих завдань, певний обсяг знань і навичок з образотворчого мистецтва (композиції, малюнка, кольорознавства, матеріалознавства), без яких формування творчої активності здобувача вищої освіти неможливе.

Більшість дослідників відзначають, що творче начало в навчанні можливе лише за наявності певних умов, а саме: потреби в пошуку, позитивної мотивації, варіативності способів організації засвоєння програмного матеріалу здобувачами вищої освіти відповідно до їхніх індивідуальних здібностей; співтворчості як провідного виду виховних взаємодій та відносин; пріоритету ціннісного сприйняття художніх достоїнств виробів. На думку сучасних науковців, до важливих педагогічних умов формування творчої активності здобувачів вищої освіти належать: зміна характеру діяльності; атмосфера доброзичливості в навчальній діяльності; сформованість колективу; стимулювання активності, самостійності, відповідальності, відкритості.

Для виявлення організаційно-педагогічних умов ефективного розвитку творчої активності майбутніх учителів трудового навчання та технологій під час засвоєння освітніх компонент художньо-естетичного спрямування необхідно визначити місце творчої особистості в освітньому процесі; вивчити способи та методи навчання художньо-творчої діяльності; знайти ефективні форми організації художньо-творчих занять з декоративно-ужиткового мистецтва. У структурі запропонованих умов ми виокремили внутрішні та зовнішні.

До зовнішніх організаційно-педагогічних умов розвитку творчої активності майбутніх учителів трудового навчання та технологій під час засвоєння освітніх компонент художньо-естетичного спрямування ми віднесли:

- кваліфікацію та професіоналізм викладачів з малюнку, кольорознавства, проектування, матеріалознавства, декоративно-ужиткового мистецтва;
- формування у здобувачів вищої освіти потреби та мотивів творчої діяльності під час навчання декоративно-ужиткового мистецтва;
- формування змісту вищезазначених дисциплін з урахуванням регіонального компоненту;
- поетапне засвоєння знань, формування умінь і навичок з урахуванням закономірностей психічного розвитку здобувачів вищої освіти;

- застосування навчальних і проєктних завдань творчого характеру або з елементами творчості;
  - урахування індивідуальних особливостей кожного здобувача вищої освіти, диференціюючи навчальний матеріал за рівнем складності.
- Серед внутрішніх організаційно-педагогічних умов ми виокремили:
- розвиток творчих якостей: фантазії, уяви, натхненності, гнучкості розуму, чутливості до протиріч, прогностичності, наявності власної думки (асертивність);
  - розвиток пізнавальних якостей (пізнання зовнішнього світу): уміння відчувати оточуючий світ, ставити питання, знаходити причини явищ, формування світогляду;
  - розвиток організаційно-діяльнісних якостей (пізнання та творчість): здатності усвідомлювати цілі освітньої діяльності та уміння їх пояснювати, уміння формулювати цілі та організовувати процес їх досягнення, рефлексивного мислення, комунікативних якостей;
  - розвиток логічного мислення (установлення причинно-наслідкових зв'язків, формулювання висновків): технічного (за ступенем новизни мисленнєвого продукту: репродуктивного, продуктивного, творчого), просторових уявлень, критичного (обирати раціональні способи діяльності, аргументації та обґрунтування власних рішень).

Виокремлені організаційно-педагогічні умови розвитку творчої активності майбутніх учителів трудового навчання та технологій під час засвоєння освітніх компонент художньо-естетичного спрямування сприяють розвитку як зовнішніх розумових дій, так і внутрішньої розумової діяльності здобувачів вищої освіти, що відповідає їм. Важливим засобом розвитку творчої активності здобувачів вищої освіти є залучення їх до декоративно-ужиткового мистецтва, оволодіння таємницями майстерності з виготовлення виробів ДУМ. Творчий потенціал різних видів декоративно-ужиткового мистецтва виявляється в орієнтації здобувачів вищої освіти на вміння приймати оригінальні рішення, на синтез традиційного і своєрідного, на унікальне комбінування; розширює досвід здобувачів вищої освіти; розвиває емоційну сферу, вміння володіти інструментами; виховує художній смак; спонукає до художньо-творчої діяльності.

Список використаних джерел:

1. Marushchak O.V., Zuziak T.P., Savchuk I.V. Formation at students of pedagogical higher education institutions of esthetic idea by means of national ornament. *Modern Scientific Researches: The International Scientific Periodical Journal*. Yolnat PE, Minsk, Belarus, 2020. Issue 11. Part 1. Pp. 31-38.
2. Дорофей С.В. Творча активність особистості в системі підготовки спеціаліста у ВНЗ. *Проблеми сучасної психології*: збірник наукових праць К-ПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г.С. Костюка НАПН України. Кам'янець-Подільський, 2012. Вип. 15. С. 172-183.
3. Зузяк Т., Марущак О., Стешин Є. Інтеграційний підхід до навчання учнів ПТНЗ художньої обробки металу. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини*. Умань, 2019. Вип 2. С. 46-53.
4. Зузяк Т.П., Марущак О.В., Шинін О.С., Савлук В.М. Інтегративна природа декоративно-ужиткового мистецтва як чинник збереження художніх традицій народних ремесел і промислів. *Perspectives of world science and education. Abstracts of the 3rd International scientific and practical conference*. CPN Publishing Group. Osaka, Japan. 2019. Pp. 172-180.
5. Казьмірчук Н.С. Трудове навчання у контексті гуманітарно-освітнього процесу. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в*

підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: зб. наук. пр. Вінниця-Київ, 2012. Вип. 33. С. 102-107.

6. Марущак О.В., Бабійчук І.М., Гудима О.О. Педагогічне проектування як засіб удосконалення змісту профільного технологічного навчання старшокласників. *Актуальні проблеми підготовки вчителя трудового навчання та технологій середньої школи: теорія, досвід, проблеми:* зб. наук. пр. Вінниця: ТОВ «Меркьюрі Поділля», 2018. Вип. I. С. 21-23.

7. Марущак О.В., Магдич Я.І. Інтеграційний підхід у навчанні майбутніх учителів трудового навчання та технологій як умова збереження традицій декоративно-ужиткового мистецтва. *Актуальні проблеми підготовки вчителя трудового навчання та технологій: теорія, досвід, проблеми:* зб. наук. пр. Вінниця: ПП Балюк І. Б., 2019. Випуск II. С. 19-22.

8. Марущак О.В., Савлук В.М., Свята М.В. Формування творчих здібностей майбутніх учителів трудового навчання та технологій засобами декоративно-ужиткового мистецтва. *Science, research, development. Pedagogy:* матеріали міжнар. наук.-практ. конференції, (27.02.2019-28.02.2019, Лондон). Warszawa, 2019. № 14. С. 55-59.

9. Савчук І.В. Педагогічна система художньо-трудової підготовки та умови формування естетичних смаків школярів засобами декоративно-ужиткового мистецтва. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми:* зб. наук. пр. Вінниця-Київ, 2010. Вип. 25. С. 67-74.

10. Соловей В.В., Марущак О.В., Лукова О.М., Багрій Д.С. Навчання майбутніх учителів трудового навчання та технологій основам композиції у декоративно-ужитковому мистецтві. *Сучасні технології підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій, педагогів професійної освіти і фахівців образотворчого та декоративного мистецтва: теорія, досвід, проблеми:* зб. наук. пр. Вінниця, 2021. Вип. 3. С. 22-28.

11. Шинін О.С. Особливості вивчення образотворчого мистецтва студентами ВНЗ гуманітарного профілю. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, досвід, проблеми:* зб. наук. пр. Київ-Вінниця, 2012. Вип. 30. С. 504-508.